

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Суми, 29 квітня 2022 року)

Суми
2022

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Власенко В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Гончаренко А. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Дегтярьов С. І., д-р іст. наук (Сумський державний університет);
Зякун А. І., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Льницький В. І., д-р іст. наук (Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка);
Каганов Ю. О., д-р іст. наук (Запорізький національний університет);
Камьонка М., д-р габ. (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie, Польща);
Король В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Котляр Ю. В., д-р іст. наук (Чорноморський національний університет ім. П. Могили, м. Миколаїв);
Куліш А. М., д-р юрид. наук (Сумський державний університет);
Лебідь А. Є., д-р філос. наук (Сумський державний університет);
Лобко Н. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Нестеренко В. А., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Черкасов А. А., д-р іст. наук (Cherkas Global University, США).

Видання рекомендоване до друку рішенням вченої ради
Навчально-наукового інституту права СумДУ
(протокол № 9 від 16.06.2022 р.)

Суспільно-політичні процеси в Україні та світі: історія, проблеми, перспективи : матер. ІХ Всеукр. наук.-практ. конф. (Суми, 29 квітня 2022 р.) / ред. колегія : В. М. Власенко, А. В. Гончаренко, С. І. Дегтярьов та ін. – Суми : Сумський державний університет, 2022. – 433 с.

До збірника увійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів, учених та аспірантів ЗВО і наукових установ, виголошені в рамках ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільно-політичні процеси в Україні та світі: історія, проблеми, перспективи» (Посвідчення УкрІНТЕІ № 1022 від 20 грудня 2021 р.), присвяченої актуальним питанням суспільно-гуманітарних наук.

© Сумський державний університет, 2022

ОЛІЦЬКИЙ В'ячеслав Олександрович

кандидат історичних наук,

Сумський державний педагогічний

університет ім. А. С. Макаренка

**Святі криниці як прояв позахрамових
релігійних дій українців у середині 1950-х –
середині 1960-х років (на прикладі с. Рогинці
Роменського району)**

Державно-релігійна політика СРСР спрямована на витіснення релігії із суспільного життя народу та побудову атеїстичного суспільства виявилася не ефективною. Держава в середині 1940-х рр. змушена була дозволити діяльність РПЦ та піти на її легалізацію. Попри це, офіційною залишалася політика побудови атеїстичного суспільства. Уже в середні 1950-х рр. загострюється криза відносин держави та Церкви, здійснюються активні спроби зменшити релігійний вплив та обмежити діяльність РПЦ. Таким чином можна було контролювати значну частину релігійного життя населення, але позахрамові релігійні дії піддавалися контролю складніше, вони часто уособлювали народну релігійність та традиції. Одним із проявів позахрамового релігійного життя українців залишалося поклоніння святим місцям, у тому числі святим криницям.

Одним із різновидів прояву релігійності віруючих виступали паломництва до святих місць, відомих своїми надприродними явищами. Хоча вони мали чисельніший прояв у Західних областях, але були характерними для усіх

регіонів України [7, с. 49–50]. В середині ХХ ст. відбувалися паломництва не лише до традиційно існуючих святинь, але і поява та вшанування нових. Яскравим прикладом появи нового місця паломництва є свята криниця біля с. Рогинці Роменського району Сумської області.

На початку липня 1954 р. місцеві колгоспниці, серед яких комсомолка Ольга Шеверда заготовляли сіно поблизу села. Жінки відправили О. Шеверду до яру Кирички набрати із криниці води. Криниця тут існувала значний час. Коли комсомолка О. Шеверда підійшла до криниці, за її словами – побачила у воді образ жінки в білій сукні та піднятими догори руками. Від переляку дівчина стала кричати і на крик прийшли інші жінки, які також побачили описане явище. Місцеві жительки, серед яких Х. Диденко, П. Довбня та Романенко швидко поширили серед населення розповідь про дану подію. Віруючі сприйняли дане явище як явлення Богородиці та почали вважати криницю і воду з неї святими.

За ініціативи та стараннями місцевих мешканців криницю облагородили: спочатку замість зрубу встановлено скат від комбайна, який з часом замінено на бетонні кільця, В. Ковган змайстрував хрест. За допомогою Ф. Рия дані речі були влаштовані на місці. Криницю прикрасили квітами. З цього часу розпочинається паломництво до святині. За даними Уповноваженого у справах РПЦ по Сумській області, в окремі дні на паломництво прибувало до 200 осіб [1, арк. 63; 2, арк. 54–55]. Відомості про святиню поширювалися не лише серед місцевих селян. Так,

мешканець м. Ромни І. Брегада свідчив про зцілення хворих ніг після відвідання криниці. Після цієї події він виступав ініціатором облагородження джерела та читав акафісти коли прибували прочани. Подібні історії сприяли збільшенню кількості прочан [5, арк. 74].

28 листопада 1958 р. ЦК прийняв таємну постанову «Про заходи про припинення паломництва до «святих місць»». До середини 1959 р. партійні органи мали прозвітувати про результати її виконання. Спроби припинити паломництво віруючих до святих місць мали в СРСР системний характер. На кінець 1950-х рр. припадає третя хвиля гонінь проти святих місць, якими в першу чергу були святі криниці [8, с. 83]. Партійно-державна номенклатура використовувала широкий арсенал методів боротьби. На Роменщині, після розголосу про криницю біля с. Рогинці, інструктор райкому партії провів бесіди із очевидцями появи Богородиці. На учительській конференції секретар райкому партії виголосив обурення тим, що місцеві вчителі не займаються пояснювальною роботою. В сільському будинку культури було прочитано антирелігійну лекцію для молоді. Група партійних працівників із районного центру мала провести відповідні бесіди із колгоспниками та організувати читання лекцій на атеїстичну тематику. Окремо організувалася антирелігійна пропаганда в місцевій пресі, яка мала розвінчати факт релігійного чуда. Водночас місцева влада намагалася уникати відповідної роботи на даному напрямку. Подібні заходи мало впливали на віруючих, вони часто ігнорували антирелігійні зібрання [1, арк. 64; 6, арк. 136].

Місцеве духовенство відкрито не втручалось в ситуацію. Проте з часом, після розгортання широкої кампанії спрямованої проти святих місць, воно змушене було виступати із проповідями спрямованими на зменшення паломництва. Зокрема, священник О. Дворецький пояснював віруючим, що місцем для задоволення релігійних потреб є храм або молитовний будинок, а свята вода – та яка освячена в церкві. За його словами, ніхто із священників та монахів не відвідував криницю та не здійснював там богослужінь. Відповідно до вказівки Патріархії, яка через єпархії надсилалася парафіяльним священникам, вони повинні були пояснювати віруючим про несумісність святих місць із Церквою. Водночас Уповноважений у справах РПЦ відзначав, що духовенство не надто активно йшло на даний крок, адже його настрої протилежні даній вказівці [6, арк. 135; 2, арк. 55]. Подекуди священники організували таємні молебні біля святих криниць, але не могли говорити про це офіційно. Одним із методів покарання за такі богослужіння була кримінальна відповідальність [4, арк. 23].

Незважаючи на спроби партійно-державної номенклатури організувати комплекс різноманітних заходів, вони залишалися малорезультативними. У 1960 р. Рада у справах РПЦ при РМ СРСР постановила вжити всіх необхідних заходів з метою припинити паломництва до святих місць найближчим часом в усіх регіонах та розробила систему заходів які б дозволили досягнути поставленого завдання [3, арк. 50–52]. Подібні рішення не мали реального впливу на позахрамову поведінку віруючих, а призводили до посилення спроб фізичного

перешкоджання здійснювати паломництва до святині. Врешті-решт в с. Рогинці не маючи змоги переконати віруючих, за криницею було встановлено нагляд. У звітах лунали твердження про те, що створено необхідні умови для припинення паломництва [2, арк. 55].

Не зважаючи на активну діяльність партійно-державного апарату, залучення правоохоронної системи та навіть Церкви, остаточно подолати даний прояв позахрамової релігійності не вдалося. Попри зменшення кількості прочан, віруючі не залишали спроб відвідування святого місця. Шанування криниці біля с. Рогинці продовжувалося протягом десятиліть і зберіглося до сьогодні. На даний час криниця облагороджена, біля неї встановлено хрест та місце для молитви, зроблена купіль. Кілька разів на рік біля криниці організовуються богослужіння.

1. Переписка и директивные указания уполномоченного Совета по делам Русской православной церкви при Совете Министров СССР по Сумской области. Державний архів Сумської області (далі ДАСО). Ф. Р-2196. Оп. 4 Спр. 21. 131 арк.

2. Переписка уполномоченного Совета по делам Русской православной церкви по области. ДАСО. Ф. Р-2196. Оп. 5 Спр. 38. 115 арк.

3. Переписка уполномоченного Совета по делам Русской православной церкви при Совете Министров СССР по Сумской области. ДАСО. Ф. Р-2196. Оп. 7а. Спр. 5. 115 арк.

4. Переписка уполномоченного Совета по делам Русской православной церкви при Совете Министров СССР по Сумской области. ДАСО. Ф. Р-2196. Оп. 7а. Спр. 13. 127 арк.

5. С. Рогинцы. Роменский район. Георгиевский молитвенный дом. Єпархіальне управління Сумської єпархії УПЦ. Спр. 175А. 171 арк.

6. Шосткинское благочиние. Єпархіальне управління Сумської єпархії УПЦ. Спр. 175А. 201 арк.
7. Бондарчук П. Позахрамові релігійні дії в житті віруючих України (середина 1940-х – середина 1980-х років). *Український історичний збірник*. Вип. 13. 2010. С. 39–63.
8. Гераськин Ю.В. Русская православная церковь, верующие, власть (конец 30-х – 70-е годы XX века): монография. Рязань, 2007. 272 с.